

रेडियो नेपालले तानेका मेरा चञ्चल क्षणहरू

सुलोचना मानन्धर

हिँड्दा हिँड्दैका मेरा पाइलाहरू बाटोमा टक्क रोकिन्थे, जब म रेडियोबाट मन छुने मीठा गीत सुन्न पुग्यौं । मलाई अभैसम्म याद छ— ती मेरा चञ्चल क्षणहरू । चुलबुले बचपनबाट कौतूहलमय किशोरावस्थामा चढ्दै गरेको मेरो मनलाई सजिलै प्रभाव पार्न सक्ने केही विशिष्ट गीत र स्वरहरू थिए । दावा ग्याल्मुका 'गिताङ्गे दाइ पहाडी, गीत गाऊ पहाडी भएर', नुपूर भट्टाचार्यका 'लेक लेक हिँड्ने लेक मिर्ग, कसले पो देख्छ भोक तीर्खा', शान्ति ठटालका जीवन र जीवनसम्बन्धी गीत- 'सम्रालेर राख, सँगालेर राख, फेरि फुल्ने हो कि होइन जोवनको फूल' आदि ।

यी गीतहरू सुन्नेबेला म आठ कक्षामा पढिरहेकी थिएँ, सायद । त्यति बेला आफूलाई मनपर्ने गीतहरू सकेसम्म कण्ठस्थ पार्न खोज्थेँ र फेरि फुर्सदमा साथीलाई सुनाउन चाहन्थेँ । साथीहरू पनि गीत सुन्न, सुनाउन रमाउँथे एकआपसमा । अहिले जस्तो थरीथरीका मनोरञ्जनका साधनहरू थिएनन् त्यस बेला । यसरी गीत गाएर/सुनाएर पनि एकआपसमा मनोरञ्जन आदानप्रदान

गरिन्थ्यो । २०२७ सालतिरको कुरा होला यो । त्यति बेला कुनै पनि मीठो गीत र सङ्गीत भनेपछि मेरो मन हुरुक्कै हुन्थ्यो ।

तर नमज्जाको कुरा, त्यति बेला मनोरञ्जन वा सूचनाको मूल साधन मानिएको एउटै वस्तु रेडियो मेरो घरमा भित्रिसकेको थिएन । गीत सङ्गीतले हुरुक्कै हुने मेरो हृदय रेडियोको त्यो सुविधालाई प्रयोग गर्न नपाउँदा बेजोड छटपटीमा थियो । मन अमिलिन्थ्यो र बटारिन्थ्यो पनि रेडियोको अभावमा ।

राजधानी काठमाडौँका बीच न्यूरोड नजिकैको भोछेँ टोलको एउटा चोकमा धेरै मध्यम तथा निम्न मध्यम वर्गीय घरहरूमध्ये साँच्चै नै एकदुई घरमा मात्र त्यो रेडियोको आवाज सुन्न पाइन्थ्यो । आर्थिक हिसाबले किन्न नसक्ने भएरभन्दा पनि अहिले जस्तो सुविधाका साधनहरू देखेबित्तिकै किन्ने चलन थिएन, त्यो पुरानो परिवेशमा । मेरानिम्ति रेडियोको महत्त्व त्यति बेला महत्त्वपूर्ण समाचारहरू सुन्नमा भन्दा गीत सङ्गीत सुन्नकै लागि बढी थियो । त्यसैले बाल्यकालमा प्रायः रेडियो सुन्न पाइने हुनाले नै पनि आफ्नो घरमा भन्दा मामाघरमा बस्न धेरै रुचाउँथेँ म । मलाई थाहा भएदेखि नै मामाघरमा रेडियो बज्थ्यो । त्यहाँ पनि समाचारको निम्तिभन्दा गीतकै निम्ति बढी बज्थ्यो रेडियो ।

मेरो आफ्नै घरछेऊमा पनि सबभन्दा अगाडि रेडियो भित्रिएको भनेर चिनिने एउटा घरबाट दिनभरि जस्तो गीतहरू बजिरहन्थ्यो । कुमार बस्नेतका लोक गीत आएमा ती रेडियोधनीले भन् टोलै थर्किने गरी आवाज ठूलो पार्थे । समाचार आउने बेलातिर भने आवाज निकै मधुरो हुन्थ्यो या आवाजै शून्य भएर जान्थ्यो र पनि समाचारको बेलामा बज्ने एउटा धुनले पछिसम्म मेरो मनमा असर पारिरह्यो । धुन सकिनासाथ महिला वा पुरुषको आवाजमा 'यो रेडियो नेपाल हो' भन्ने उद्घोषसहित समाचार सुरु हुन्थ्यो । तसर्थ धुन बजिरहेको बेला लाग्थ्यो अब तुरुन्तै यो वाक्य आउँछ भन्ने । नभन्दै जब आफ्नो कानले टिपिन्थ्यो त्यही वाक्य, मनमा सानो सन्तोष जस्तो लाग्थ्यो ।

बाल कार्यक्रममा बच्चाहरूको आवाज उक्तिकै मनपर्ने हुन्थ्यो । आफूले बाल कार्यक्रममा भाग लिन कहिल्यै पुगिएन । पछि म प्राथमिक विद्यालयको शिक्षिका भएँ, एसएलसी पास हुनेबित्तिकै । एकपल्ट शिक्षण तालिमको सिलसिलामा रेडियोमा केही कुरा बोल्न पाइयो । रेडियोबाट आफ्नो आवाज र विचार प्रसारण भएपछि मेरो मनमा एउटा नयाँ खुशी त छायो नै, भोलिपल्ट रेडियो सुन्नेहरूबाट जब त्यो कुरा दोहोरिन थाल्यो, मलाई एकदमै रमाइलो लागेको थियो । तर मैले आफैले भने सुन्न पाइँनँ, घरमा रेडियो नहुनुको कारणले ।

२०३० सालतिर म क्याम्पस पढ्न थालें र राजनैतिक रूपमा केही सचेत हुँदै गएँ । त्यति बेलादेखि भने राजनीतिक समाचार सुन्न, अन्य जिल्लाका जनताले के-कस्तो खालको जीवन भोग्दैछन् भन्ने कुरा जान्न रेडियोको समाचार सुन्ने प्यास ममा बढ्न थाल्यो । पत्रपत्रिकाको विकास आज जित्तिको नभइसकेको त्यो अवस्थामा दैनिक पत्रिकाको नाममा *गोरखापत्र* मात्रै पढ्न पाइन्थ्यो । तर यसले एकोहोरो सत्तासिनहरूकै समाचार र नीति बढी बोक्ने गर्थ्यो । यातायातको असुविधाको कारणले पनि *गोरखापत्र* बाहिर जिल्लातिर पुग्न हप्तौं लाग्ने बेला थियो । यसले गर्दा रेडियो समाचारको महत्त्व केही बढी नै थियो ।

गोरखापत्र प्रति युवाहरूको वितृष्णा बढिरहेको भान हुन्थ्यो मलाई, अन्य विद्यार्थी साथीहरूको बीचमा बस्दा पनि । हुन त रेडियो नेपाल पनि भ्रण्डै उस्तै थियो यो मामिलामा । तर विद्यार्थीहरूको रेडियो नेपाललाई हेर्ने दृष्टिकोण थोरै फरक थियो जस्तो लाग्छ मलाई । रेडियो नेपालको समाचारमा नै पनि केही बढी विविधता थियो । त्यसबाहेक रेडियो नेपालमा *साहित्य संसार* जस्ता कार्यक्रम पनि थिए । मलाई पनि लाग्थ्यो, त्यति बेलाको राजनीतिक उकुसमुकुसबाट मानसिक त्राण दिनलाई रेडियोका गीत सङ्गीतले केही हदसम्म सेवा पुऱ्याएकै थिए ।

समय २०३०/३१ र ३६ साल हुँदै उक्लँदै गयो, देशको वातावरणमा राजनीतिक रङ्गहरू पनि गाढा हुन थाले । बजारमा पत्रपत्रिका केही हदसम्म थपिन थाले— साप्ताहिक पत्रिकाहरू । त्यति बेला बल्ल मलाई याद हुन थाल्यो, म सानो छँदा केही बुद्धिजीवीहरूले रेडियो समाचार आउँदा किन कान थाप्दा रहेछन् भन्ने कुरा ।

त्यति बेला पनि कवितामा स्वाद लिनेहरूले रेडियोमार्फत कविहरूको कविता सुन्ने गर्थे । राजाद्वारा दिइएको शीर्षकमा कविताहरू रेडियोबाट सुन्ने र सुनाउने एउटा थप रमाइलो कुरा थियो । जिल्ला, सहर, केन्द्र आदिमा लोकगीतको कार्यक्रम होस् या फुटबल म्याचको कार्यक्रम, रेडियो प्रसारणको बेला सडकमा तन्नेरीहरू खाजा र खानासम्म पनि पन्छाएर हुल हुल जम्मा भएर नजिकैको रेडियोमा कान थापेर बस्ने गरेको धेरैपछिसम्म पनि देखें । देशको पूर्वीय भाका होस या सुदूर पश्चिमेली लोक भाका, घरमा बसीबसी त्यसको परिचय गराइदिने र स्वाद चखाइदिने कर्ता रेडियो नेपाल नै हो ।

२०४६ सालपछिका उपलब्धिहरूमध्ये महत्त्वपूर्ण क्षेत्र हो सञ्चार । अब हामीसँग जति पनि सञ्चारका माध्यमहरू छन्— निजी, सामुदायिक, सरकारी, गैर सरकारी आदि आदि । रेडियो नेपालपछि नेपाल टेलिभिजनले सञ्चार र मनोरञ्जनको प्यास केही हदसम्म मेटाएको थियो । अहिले त थुप्रै एफएम र

टिभीका पनि विभिन्न च्यानलहरूले बयानै गर्न नसक्ने गरी फड्को मारिसकेका छन् । अबका युवा र केटाकेटीहरूलाई हिजोको त्यो रेडियो नेपालको संस्मरण सुनाउँदा पनि एकादेशको कथा सुनाएभैं लाग्दो हो ।

काठमाडौँ सहरभित्रै नेवार परिवारमा हुर्केकी एक साधारण नागरिक हुँ म । गीत सङ्गीत मन पराउने एउटा संवेदनशील हृदयमा बालापन र किशोरावस्थाका चञ्चले क्षणहरूमा रेडियो नेपालबारे परेको एउटा छाप मात्र हो यो । आज उमेरले पाको बनाए पनि सञ्चारका माध्यमहरूले पहिलेभन्दा युवा हुन थालेको महसुस हुन्छ मलाई । समय पहिलेभन्दा केही उज्यालो भएभैं लाग्छ । सोच्छु— “दिनहुँ हिंसा र हत्याको समाचार सुन्न नपरेको मात्रै भए पहिलेको समयभन्दा यो समय कति सुन्दर र उत्सवमय हुने थियो ।” यी कुराहरू सोच्दासोचदै फेरि रेडियो नेपालकै कुरामा फर्किन्छु । कुनै दिन, कुनै समय रेडियो नेपाल सुन्न पुगियो भने हिजो होस् या आज समय उस्तैजस्तो लाग्छ । समयअनुसार रेडियो नेपालले आफूलाई फेर्न सकेको जस्तो लाग्दैन मलाई । कति जाति हुन्थ्यो— रेडियो नेपाल समयानुसार चलन सकेको भए, हिजो मेरो मनलाई तानेजस्तै आजका युवाहरूको मनलाई पनि तान्न सकेको भए !